

TARTALOMJEGYZÉK

Tabris gratulátoria 10

Függő 10

A PÉCSI RUSZISZTIKA SZOLGÁLATÁBAN

Arányos György: Az emlékeztetőjegyek a Pécsi Ruszisztika 13

Bacs Gábor: Moderate Harkness for Madal Redism with 21

Batu Particulars 21

Londoni László: Bebesi György 60 éves 29

SZEGEDUDOMÁNYOK MOSZT KUTATÓCSOPORTJÁTÓRÓL

Vasúty Zoltán: A bebesi ruszisztika változása a szegedi 24

Gilányi Zoltán: Pécsi Ruszisztika 2018 30

Gilányi Zoltán: Közéleti és kulturális megfigyelések az 38

Építészeti Műhely: Pécsi Ruszisztika 2018 66

Székely István: László Bebesi és a Pécsi Ruszisztika 75

Gilányi Zoltán: A Pécsi Ruszisztika 2018 85

HADTÖRTÉNELMI ÉS KULTURÁLIS TUDOMÁNYOK

Csaba Zoltán: Rendőrség 85

Florenza pályázati kiadvány 110

PTE BTK TTI MOSZT Kutatócsoport

Pécs, 2018

Szerkesztette:
Bene Krisztián, Huszár Mihály, Kolontári Attila

A válogatott bibliográfiát összeállította:
Lengyel Gábor

A címlapon található kép Mátis Rita festménye.

Az elő- és hátlapot tervezte:
Matucza Ferenc

Nyomdai munka:
Virágmandula Kereskedelmi, Szolgáltató és Oktatási Kft.

© Szerzők, 2018

© Szerkesztők, 2018

ISBN: 978-963-429-262-3

Tabula
Előszó

JÓ

András
Bács G
Bare Pa
Lendvai

SEG

Várady
dunánt
Gőzsy Z
lehetősé
Gyimesi
1869-es
Pilkhoffe
épületál
Sarlós Is
Csibi No
bániák a

HAD

Csabai Zo
Fedeles Ta
Florentia

<i>Bodnár Erzsébet</i> : Az orosz udvar hatalmi reprezentációjának külpolitikai aspektusai a 18. század második felében	147
<i>Dinnyés Patrik</i> : Az első levélváltás II. Katalin orosz cárnő és II. József német-római császár között	157
<i>Bodor Mária</i> : Az orosz hadsereg 1805. évi rövid dél-itáliai hadjárata	167
<i>Schrek Katalin</i> : Egy orosz cár Windsorban – I. Miklós 1844-es angliai útja	175
<i>Szunomár Szabolcs</i> : „Készen állunk!” - Az orosz szárazföldi hadsereg jellemzői 1914-ben	184
<i>Gebei Sándor</i> : Fordulatok az orosz-ukrán viszonyban, 1917-1918	194
<i>Kult László</i> : Olajembargótól Pearl Harborig. Az 1941 őszi japán-amerikai diplomáciai tárgyalások	205
<i>Bene Krisztián</i> : A franciaországi orosz közösség hozzájárulása a (szabad) francia katonai erőfeszítésekhez a második világháborúban	214

MAGYARORSZÁG ÉS SZOMSZÉDAI

<i>Varga Beáta</i> : Bogdan Hmelnyickij – az ukrán „államalapító”?	224
<i>Végh Ferenc</i> : II. Rákóczi Ferenc és a „gens fidelissima”: a ruszinok. Egy monográfia margójára	235
<i>Hornnyák Árpád</i> : A Délvidék délszláv birtokba vétele 1918-1920	246
<i>Halász Iván</i> : Emil Hácha és az államfői tisztség a Cseh- és Morvaország Protektorátusban	255
<i>Vitári Zsolt</i> : A Hitlerjugend és a keleti „élettér”	266
<i>Seres Attila</i> : A budapesti „kaland”. Szovjet turisták a magyar forradalom örvényében	279

OROSZORSZÁG TÖRTÉNETE

<i>Font Márta</i> : Az „eltűnt” halicsi történetírás nyomai	293
<i>Makai János</i> : A novgorodiak és a szuzdaliak 1170. évi harca az	

évkönyvi

Bótor Tímea

A dinasztia

Sashalmi István

autokrácia

atyja

Huszár Mária

újságíró u

oroszszo

Lenthár Béla

Szemjono

Majoros István

században

Gyóni Gábor

Kolontári István

(1925-1926)

Bárdonicse

táboraiban

Szávai Ferenc

Вегвари, В

Бордюгов,

Хаванова,

в 1761 г. в

Крючков,

общества

российски

Стыкалин

коммуни

революци

компарти

47	évkönyvi forrásokban	303
	<i>Bótor Tímea</i> : Adalékok a Moszkvai Nagyfejedelemség történetéhez. A dinasztikus harc okai a nagyfejedelmi végrendeletek tükrében	312
57	<i>Sashalmi Endre</i> : Az állam egysége (céloszty goszudarsztva) és az autokrácia: Feofán Prokopovics mint az „orosz államnarratíva” atyja	320
57	<i>Huszár Mihály</i> : A francia márki, a skót diplomata és az amerikai újságíró utazik a tarantászon... Külföldiek tapasztalatai az oroszországi utazási eszközökről és körülményekről	328
34	<i>Lenthár Balázs</i> : Hogy robbantotta ki Ungern-Sternberg báró és Szemjonov atamán a szibériai ellenforradalmat?	336
04	<i>Majoros István</i> : Az ellentmondások birodalma. Oroszország a 19. században	341

A SZOVJETUNIO TÖRTÉNETE

4	<i>Gyóni Gábor</i> : Egy gyilkosság anatómiája	350
	<i>Kolontári Attila</i> : Vaszilij Vitaljevics Sulgin útja a Szovjetunióban (1925-1926)	364
4	<i>Bárdonicsek Dominika</i> : Szabályok és büntetések a Gulag női táboraiban	376
5	<i>Szávai Ferenc</i> : A Szovjetunió felbomlása	387

ПОЗДРАВЛЕНИЯ С ДРУГОГО КОНЦА МОСТА

5	<i>Вегвари, Валентина</i> : Bebesi Tanár Úr	400
6	<i>Бордюгов, Геннадий Аркадьевич</i> : Культ прошлого в России	402
9	<i>Хаванова, Ольга Владимировна</i> : Миссия барона А.С. Строганова в 1761 г. в Вену и имперский посол граф Миклош Эстерхази	412
	<i>Крючков, Игорь Владимирович</i> : Отношение венгерского общества к первой балканской войне в 1912 г. (по донесениям российских дипломатов)	420
3	<i>Стыкалин, Александр Сергеевич</i> : Как мировое коммунистическое движение отмечало 40-летие Октябрьской революции в России. К истории ноябрьских совещаний компартий 1957 г.	429

EGY OROSZ CÁR WINDSORBAN –
I. MIKLÓS 1844-ES ANGLIAI ÚTJA¹

Az angol-orosz államközi kapcsolatok napi szintű bonyolítása az érintett államok külügyminisztériumi apparátusának a feladatkörébe tartozott. Vannak azonban olyan esetek, amikor az adott ország kormányzatának (kül)politikai szándéka a legmagasabb szinten manifesztálódik és maga az uralkodó válik egy ügy képviselőjévé. Az orosz cárok a 19. század során a külügyi irányvonal meghatározása mellett a diplomáciai folyamatok aktív részeseivé váltak. Bizonyos nemzetközi ügyek felkarolása pedig kétségkívül egybevágott Oroszország érdekeinek védelmezésével, vagy a birodalom számára előnyös feltételek kialakításának szükségszerűségével. Az uralkodó nyílt nemzetközi politikai színre lépése emellett komoly gesztusnak is tekinthető, különösen, ha nem egyszerű véleménynyilvánításról, hanem tárgyalások sorozatáról van szó. Még inkább súlyt ad az uralkodói szándéknak, ha nem külügyminiszterén vagy követein keresztül fogalmazza meg álláspontját, hanem személyesen teszi tiszteletét a szóban forgó partnerállamban. Erre volt példa I. Miklós cár (1825-1855) angliai látogatása, amelyre 1844 júniusában került sor.²

A cár utazásának minden részletét a források hiányában nem áll módunkban rekonstruálni, így jelen tanulmány sem vállalkozhat az 1844. június 1-től június 10-ig tartó utazás minden dinasztikus és politikai aspektusának bemutatására (pl.: az utazás előkészületeinek megtétele, a kíséret összetételének vizsgálata stb.). Azonban a rendelkezésre álló korabeli angol visszaemlékezések és levelezések felhasználásával felvázolhatjuk azokat a fő pontokat, amelyek az angol-orosz konzultációk irányvonalát képezték 1844-ben, és amelyeknek külön érdekessége, hogy nem csupán az Oszmán Birodalom ügyeire fókuszáltak. Mindemellett Viktória királynő (1837-1901) nagybátyjához, I. Lipót belga királyhoz (1831-1865) írott levelein keresztül reflektálhatunk I. Miklós jellemére és a cárral kapcsolatban szerzett személyes benyomásokra, megvilágítva ez által az uralkodó és nagypolitika olykor egyszerűbb, emberibb oldalát.

¹ A tanulmány az NKFI K 120197 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K_16 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² A cár 1844. június 1-én érkezett Woolwichbe, majd Albert herceg társaságában Londonba, ahol a Buckingham Palotában látták vendégül, onnan utazott tovább Windsorba, ahol összesen öt napot tartózkodott. MAPTEHC 1898, 233-234.

I. Miklós angliai látogatásának célja tiszta és világos volt: az Oszmán Birodalom sorsának megtárgyalása Robert Peel miniszterelnökkel, a Foreign Office-t vezető Lord Aberdeennel, valamint Wellington herceggel.³ Az orosz szándék, miszerint a szentpétervári kormányzat együttműködést szeretne kialakítani Nagy-Britanniával a keleti kérdés kezelésében, nem volt újszerű dolog.⁴ Az elmúlt évek nemzetközi eseményei ugyanis rendre bebizonyították, hogy a Porta nagyhatalmi támogatás és közbenjárás nélkül képtelen megvédelmezni integritását, továbbá az 1841-es tengerszoros egyezmény már közös nagyhatalmi együttműködésben jött létre. Mindazonáltal Nagy-Britannia szerepét a Kelet-Mediterráneum és a Közel-Kelet status quojának fenntartásában nem lehetett elvitatni, minthogy azt sem, hogy Szentpétervár nem mellőzheti a Londonnal való együttműködést a keleti kérdéssel kapcsolatos és az Oszmán Birodalom létét alapvetően befolyásoló politikai döntések meghozatalában. Fontos azonban leszögeznünk, hogy az 1844-es látogatás során I. Miklós cár nem a felosztás, hanem egy angol–orosz együttműködés megteremtésének szándékával érkezett Londonba.

A cár látogatása tehát vitathatatlanul a keleti kérdéssel összefonódó külpolitikai célokat szolgált.⁵ Mindazonáltal az uralkodó rugalmasnak mutatkozott a tekintetben, hogy más ügyekben is érdemi tárgyalásokat folytasson, annak ellenére, hogy azokat nem ő, hanem az angol fél kezdeményezte. A királyi család szoros dinasztikus kötelékei miatt kiemelt figyelmet fordított az önálló belga állam helyzetére és nemzetközi kapcsolatainak alakulására. Ezért is volt London számára fontos kérdés a belga–orosz viszony mielőbbi rendezése, mivel Brüsszel és Szentpétervár között több, mint egy évtizedes ellentét feszült a lengyel emigráns tisztek helyzete miatt, ezért Oroszország megtagadta a Belgiummal való hivatalos kapcsolatfelvételt. Belgium uralkodója ekkor Viktória királynő nagybátyja, a Szász-Coburg házból származó I. Lipót volt, akivel az uralkodó pár rendkívül szívélyes és bizalmas kapcsolatot ápolt. A Coburg befolyás a királynő és Albert herceg közvetlen szolgálatában álló Christian Friedrich Stockmar báró révén erőteljesen megmutatkozott, aki a dinasztia és I. Lipót érdekeinek képviselője volt az udvarban, tanácsadói szerepköre pedig lehetővé tette, hogy a belga–orosz vitát I. Miklós cár 1844-es látogatásának fő tárgyalási pontjai közé emeljék.⁶

³ DJUVARA 1914, 397.; MARRIOTT 1944, 88.

⁴ Az angol–orosz kapcsolatépítés egy korábbi momentuma Alekszandr Nyikolajevics nagyherceg angliai látogatása volt 1839-ben. Lásd: MARRIOTT 1944, 88.

⁵ HELLER 2000, 485.; ИВГП 1995, 340-341.

⁶ STOCKMAR 1872, 101-102.

B
san al
ságba
ban a
felbon
pedig
tette a
galma
később
tisztele
köteless
sát, mi
moly a
lyek el
tése m
vetlen
gyel er
segítség
vetően
fontos
Skrzyn
1830-18
kudarca
zésében
Marceli
nagyhe
mányza
a péterv

⁷ Uo. 101.

⁸ Uo. 103.

Oszmán k

használva

TATVIIIЕ

⁹ DRAPE

¹⁰ STOCK

¹¹ Uo.

¹² Az orosz

gadhatom,

sági esemén

kor újra [az

Buckingha

Belgium és Oroszország helyzete az 1830-as években ellentmondásosan alakult. Az orosz kormányzat elítélte az Egyesült Németalföldi Királyságban zajló forradalmat, amelynek leverésére önként vállalkozott. Azonban a belga önállóságról szóló londoni konferencián elfogadta a Királyság felbomlását és a független Belgium létrejöttéről szóló protokollt, 1839-ben pedig szintén elismerte a belga-holland békeszerződést, amely megerősítette az 1831. évi nemzetközi rendelkezéseket.⁷ Ahogyan maga I. Miklós fogalmazott: „*Sohasem fogadtam el a belga forradalmat és soha nem is fogom. De később elismertem a belga államot. Tudom, hogyan tartsam magam a szavamhoz; tisztelem az egyezményeket és tisztességesen be is tartom azokat; következképpen kötelességem gondoskodni Belgium fenntartásáról (...) Kívánom Belgium haladását, miképpen a többi államét.*”⁸ A cár azonban bizonyos kérdések mentén komoly aggályokat fogalmazott meg a belga kormányzattal szemben, amelyek elosztására a brüsszeli kormányzat csak bizonyos feltételek teljesítése mellett tehetett volna lépéseket. A két állam közötti nézeteltérés közvetlen oka ugyanis az volt, hogy a lengyel felkelés leverését követően lengyel emigránsok álltak be az újonnan szerveződő belga hadseregbe, hogy segítsék a függetlenségük kivívását. Majd a belga állam megalakulását követően I. Lipót szolidaritását kifejezve több magas rangú lengyel tisztnek fontos pozíciót adott a belga hadseregben. Ilyen volt Jan Zygmunt Skrzynecki, a kongresszusi Lengyelország egyik prominens alakja és az 1830-1831-es lengyel forradalmi hadsereg főparancsnoka. A nemzeti ügy kudarcát követően Skrzynecki Belgiumba emigrált, ahol a hadsereg szervezésében meghatározó szerepet töltött be.⁹ A másik kiemelt személy Ignacy Marcelli Kruszewski tábornok¹⁰, aki a Lengyelország élén álló Konsztantyin nagyherceg közvetlen szárnysegédje és bizalmasa volt¹¹, ezért az orosz kormányzattal való szembefordulását különösen fájdalmas pontként értékelte a pétervári kormányzat.¹²

⁷ Uo. 101.

⁸ Uo. 103. Az orosz cár és Lord Aberdeen Belgiumról, Franciaországról, valamint később az Oszmán Birodalomról szóló tárgyalását ugyanúgy Stockmark báró visszaemlékezéseit felhasználva mutatta be Tatyiscsev I. Miklósról szóló klasszikus munkájában. Lásd: ТАТИЩЕВ 1889, 34-39.

⁹ DRAPER 2018, 33-35.

¹⁰ STOCKMAR 1872, 103.

¹¹ Uo.

¹² Az orosz-lengyel viszony miatt Viktória nyugtalan volt a cár látogatása idején: „*Nem tagadhatom, hogy nagy aggodalomban voltunk, amikor kivittük őt [I. Miklóst, valamilyen városi társasági eseményre], nehogy valamelyik lengyel merényletet kíséreljen meg, és mindig hálát éreztem, amikor újra [az] otthon biztonságában tudtuk őt.*” Lásd: Queen Victoria to the King of the Belgians. Buckingham Palace, 11th June, 1844. In: QUEEN VICTORIA 1911, 15.

Ezzel kapcsolatban Stockmar báró memoárja visszautal Lord Aberdeen és I. Miklós közös beszélgetésére, amelyben a cár felvázolta a Belgium és az Orosz Birodalom közötti távolságtartás okait. A közvetlen diplomáciai kapcsolat felvételnek nincs akadálya abban az esetben, ha az orosz kormányzat kérésének eleget téve a belga vezetés nem támogatja tovább a lengyeleket, a magas rangú tiszteket pedig elbocsátja állásukból: *„Mondja meg a királynő-jének, hogy amint Őfelsége arról értesít engem, hogy a lengyelek elhagyták a király szolgálatát, a következő reggelen – pillanatnyi késlekedés nélkül – a miniszterem utasításokat fog kapni, hogy utazzon Brüsszelbe.”*¹³ Miklós feltételeiből pedig nem engedett. A cár szilárd jelleme semmilyen lehetőséget nem hagyott a kompromisszumra. Ahogyan a királynő fogalmazott: *„Kemény és szigorú a kötelességről alkotott fixa ideákkal, amelyeket a világon semmi nem változtathat meg benne (...).”*¹⁴ Ezt a meglátását pedig a belga–orosz diplomáciai kapcsolatok ügyében is hangsúlyozta I. Lipótnak.¹⁵ *„Belgium kapcsán velem nem, de Alberttel és a miniszterekkel beszéltem. Az irántad érzett ellenérzései miatt határozottan hátrított mindent, mondván, hogy jól ismer téged, szolgáltál az orosz hadseregben stb., de egyúttal azt is mondta, hogy két szerencsétlen lengyel az egyetlen akadály és addig határozottan nem lép közvetlen kapcsolatba Belgiummal, amíg ők alkalmazásban vannak.”*¹⁶

Az angol és az orosz diplomácia a belga–orosz kapcsolatok tekintetében tehát egyelőre holtpontra ért, az angol udvar részéről azonban már az is bizonyos fokú eredménynek tekinthető, hogy a diplomáciai kapcsolat felvételének ügyében a cárral nyílt és őszinte tárgyalásokat folytatott. Az egyeztetés a belga–orosz viszony normalizálódásának egyik állomása volt, mert I. Miklós – annak ellenére, hogy tartotta magát korábbi álláspontjához – 1844 júniusában már beláthatóbb feltételeket támasztott a két lengyel tiszt menesztésével kapcsolatban, amelynek oka az volt, hogy a lengyel katonák többsége az 1839-es londoni egyezményt (és egyben belga–holland békekötést) követően leszerelt és elhagyta Belgiumot,¹⁷ így a probléma nagyobb része magától megoldódni látszott.¹⁸ A Brüsszel és Szentpétervár közötti hivatalos kapcsolatfelvételre végül 1853 tavaszán került sor, amikor a belga kormány engedett az orosz kérésnek és a Parlament március 23-án megszavazta a törvényt, amelynek értelmében kárpótlás mellett menesztették a

¹³ STOCKMAR 1872, 103.

¹⁴ Queen Victoria to the King of the Belgians. Buckingham Palace, 11th June, 1844. In: QUEEN VICTORIA 1911, 14.

¹⁵ Queen Victoria to the King of the Belgians. Buckingham Palace, 18th June, 1844. In: Uo. 17.

¹⁶ Queen Victoria to King of the Belgians. Buckingham Palace, 11th June, 1844. In: Uo. 15.

¹⁷ DRAPER 2018, 36.

¹⁸ Akik maradtak, azoknak belga állampolgárságot ajánlottak szolgálataikért cserébe. In: Uo.

még ál
pedig r

Mi

dalom

uralko

tásanal

szerint

ben tart

egy krit

látta, m

mar a t

uralko

zett Ang

meg va

«Nem k

hogy bár

politikáj

vélte, h

területe

osztrák

nak mi

megítél

meg I.

hogy Sz

nított F

mészetén

hatalmai

kérdésbe

mindebb

lekszik.”

hogy O

foglaljor

¹⁹ DRAPE

²⁰ Uo. 106.

²¹ Uo. 107.

²² A forrás

²³ STOCK

²⁴ Uo.

²⁵ The Kin

1911, 19.

még állományban lévő 13 lengyel tisztet, Belgium és Oroszország között pedig megtörtént a követváltás.¹⁹

Miklós angliai látogatásának másik sarkalatos pontja az Oszmán Birodalom helyzete volt. Ahogyan Stockmar báró beszámolójából kiderül, az uralkodó – bár a belga és a francia helyzetről egyaránt értekezett – látogatásának valódi célja és fő tematikája a keleti kérdés volt. Miklós véleménye szerint az Oszmán Birodalom „(...) egy haldokló ember, megpróbálhatjuk életben tartani, de nem fogunk sikerrel járni. Meg fog és meg is kell halnia. Az pedig egy kritikus pillanat lesz.”²⁰ A helyzet megoldását a közös együttműködésben látta, míg fő veszélyforrásnak ez ügyben Franciaországot tekintette.²¹ Stockmar a tárgyalások résztvevőjeként a következőképpen értékelte az orosz uralkodó tárgyalási helyzetét: „Úgy hiszem, hogy a cár azzal a szándékkal érkezett Angliába, hogy idővel ellensúlyt dobjon Franciaország mérlegére. Úgy tűnik, meg van győződve Törökország²² közelgő hanyatlásáról. Biztosítéka, miszerint «Nem kívánok egyetlen ujnyi földet sem Törökországból, de azt sem engedhetem, hogy bárki más bármennyit elvegyen belőle» számomra kifejezi Oroszország valódi politikáját.”²³ Az Orosz Birodalom aktuális viszonyait tekintve a báró úgy vélte, hogy amennyiben Oroszország az expanzió jegyében további oszmán területekre tartana igényt, egy európai – egészen pontosan angol-francia-osztrák – koalícióval kellene szembe néznie.²⁴ Ezt pedig az orosz uralkodónak mindenképpen mérlegelnie kell. I. Miklós külpolitikai szándékainak megítélésében Stockmark véleményéhez hasonló álláspontot fogalmazott meg I. Lipót király Viktóriához intézett levelében, azzal a különbséggel, hogy Szentpétervár keleti politikáját illetően nagyobb jelentőséget tulajdonított Franciaország jelenlegi hatalmi befolyásának: „A [cár] politikája, természeténél fogva az, hogy amennyire csak lehetséges elválassa a két nyugati nagyhatalmat; túl gyenge ahhoz, hogy egymaga ellenálljon azok követeléseinek a keleti kérdésben; de ha nem egyetértésben cselekednek, nyilvánvaló, hogy ő a vezető; mindebben [I. Miklós] bölcsen és birodalmának nagy érdekeivel összhangban cselekszik.”²⁵ Nagy-Britanniának mindennek tükrében arra kell törekednie, hogy Oroszország az európai és az ázsiai status quo sértetlensége mellett foglaljon állást, miközben az európai béke és az angol belpolitikai

¹⁹ DRAPER 2018, 36.; STOCKMAR 1872, 113.

²⁰ Uo. 106.

²¹ Uo. 107.

²² A forrásban használt eredeti kifejezés fordítása.

²³ STOCKMAR 1872, 110.

²⁴ Uo.

²⁵ The King of the Belgians to Queen Victoria. Laeken, 28th June, 1844. In: QUEEN VICTORIA 1911, 19.

viszonyok stabilitása érdekében ápolja jó kapcsolatát nyugat-európai szövetségesével.²⁶

Mindkét államférfi érvelésének középpontjában Franciaország áll, amelynek a keleti kérdésben való elszigetelése Oroszország elsődleges célkitűzései közé tartozott. Valóban fontos tényező volt ekkor a párizsi kabinet, amely az elmúlt években különösen kedvező helyzetbe került a londoni kormányzattal való szövetsége révén. Az 1841-től működésbe lépő angol-francia *entente*²⁷ pedig az európai ügyek mellett az Oszmán Birodalmat illető kérdésekben is Oroszország ellensúlyát képezhette volna. Ezért a szentpétervári kormányzat logikusan, jó diplomáciai stratégia mentén kezdte el megalapozni a keleti kérdésben számára szükséges és iránymutató angol-orosz kizárólagos cselekvés elvét.²⁸

Ezt az akaratát I. Miklós részlegesen érvényesíteni tudta Lord Aberdeenrel való tárgyalásai során, mivel sikerült elérnie, hogy az angol és az orosz fél közös elveket határozzon meg az Oszmán Birodalomhoz kötődő problémák kezelésében. A két állam konszenzusára azért volt szükség, mert Oroszország szárazföldön, Nagy-Britannia a tengeren gyakorolt nagy befolyást az Porta fölött.²⁹ „Elszigetelten, a két nagyhatalom fellépése károkat okozhat. Egyesülve, igazi jótéteményt eredményezhet.”³⁰ A szóban elhangzottakat a cár hazatérését követően írásba foglaltatta. A londoni beszámolóik alapján készítette el K. R. Nesselrode az ő nevével fémjelzett memorandumot, amely rögzítette a júniusi tárgyalás eredményeit.³¹ A dokumentum alapján Oroszország és Nagy-Britannia közös érdeke az Oszmán Birodalom függetlenségének és területi egységének fenntartása, amely az általános béke számára a legkedvezőbb politikai helyzet.³² Fontos kritérium továbbá, hogy a két nagyhatalom összehangolja érdekeit, hogy elhárítsanak minden a Porta integritását fenyegető veszélyforrást, miközben annak belügyeibe

²⁶ Uo. 19-20.

²⁷ SCHROEDER 1994, 765-767.

²⁸ Érdekes momentum, hogy I. Miklós angliai útja felkeltette a francia kormányzat figyelmét. Lieven hercegnő Lord Aberdeennek küldött levele is erre utal, amelyre válaszul az angol külügyminiszter külön hangsúlyozta, hogy a párizsi kormányzatnak nincs oka aggodalomra az angol-orosz tárgyalásokat illetően. Lásd: No. 143. Princess Lieven to Lord Aberdeen. Paris, le 21 juin 1844. In: ABERDEEN - LIEVEN 1938, 227-228; No. 144. Lord Aberdeen to Princess Lieven. Foreign Office, 25th June, 1844. In: Uo. 228-229.

²⁹ THE SPECTATOR, 25 March 1854. 336. Elérhető: <http://archive.spectator.co.uk/article/25th-march-1854/28/count-nesselrodes-memorandum-of-1844> (letöltve: 2018. május 27.). Illetve függelékben megtalálható: PURYEAR 1931. 439-442.

³⁰ THE SPECTATOR, 25 March 1854. 336.

³¹ STOCKMAR 1872, 114.; Ennek kapcsán azonban Harold Ingle hangsúlyozta, hogy az orosz külügyminiszter szintén látogatást tett Londonban még ugyan ez év őszén, az I. Miklós által megkezdett tárgyalások folytatása és tisztázása érdekében. INGLE 1976, 168-169.

³² THE SPECTATOR, 25 March 1854. 336.

és dip
val köt
resztér
ügy ke
tát.³⁴ A
kellene
Szentp
legű sz
„Közte
rőkorsz
hatékon
azonos s
F. I. Br
enhez.³³
megáll
ták tárg
magyar
A M
hetően
meretle
lás Port
jén látó
angol-c
memora
vélváltá
elitben j
nemzetl
lekvési
Britanni
formába
konflikt
mán Por
Aberdee

³³ Uo.
³⁴ Uo.
³⁵ Uo.
³⁶ Uo.
³⁷ DISRAE
³⁸ No. 2644
³⁹ No. 2642
publikált a
MAR 1872

és diplomáciai vitáiba nem szólnak bele.³³ Be kell továbbá tartatni a Portával kötött korábbi egyezményeket; gondoskodni a birodalmon belül élő keresztények védelméről és Nagy-Britanniának, valamint Oroszországnak úgy kell viselkednie, hogy semmilyen formában ne veszélyeztesse a Portát.³⁴ Abban az esetben pedig, ha rajtuk kívülálló tényezők miatt mégis fel kellene lépni a konstantinápolyi kormányzat védelmében, London és Szentpétervár közös társulása mellett gondoskodni kell Bécs hasonló jellegű szerepvállalásáról,³⁵ amelyet Nesselrode a következőképpen indokolt: „Közte (Ausztria) és Oroszország között már létezik az elvek teljes összhangja Törökország ügyeit illetően, a megőrzés és a béke közös érdekében. Azért, hogy még hatékonyabbá tegyék egységüket, semmi mást nem óhajthatnának, csakhogy Anglia azonos szemlélethez társítsa magát.”³⁶ A megszóvegezett memorandum végül F. I. Brunnov londoni orosz nagyköveten keresztül jutott el Lord Aberdeennek.³⁷ Az emlékirat további sorsát illetően azonban nehéz konkrét ténymegállapításokat tenni. Évekkel később ugyanis az irat komoly politikai viták tárgyát képezte, amely során a részinformációk és homályos politikai magyarázatok³⁸ ellehetetlenítették a tisztán látás lehetőségét.

A Nesselrode-féle dokumentumot a keletkezésének időszakában feltehetően mindkét fél bizalmasan kezelte és annak léte, valamint tartalma ismeretlen volt az angol politikai körök előtt. Az 1844-es angol-orosz tárgyalás Portát érintő egyezsége tíz évvel később, a krími háború (1853-1856) idején látott napvilágot az angol sajtóban, amely kapcsán a közvélemény egy angol-orosz keleti paktum meglétét feltételezte. Tetézte a helyzetet, hogy a memorandum mellett a Nesselrode és Lord Aberdeen közötti bizalmas levélváltások egy részét is publikálták. Mindezek alapján az angol politikai elitben joggal merült fel a kérdés, hogy az 1844-es memorandumnak volt-e nemzetközi jogi értelemben vett folytatása és az abban megfogalmazott cselekvési elvek alapján született-e bármilyen szövetségi szerződés Nagy-Britannia és Oroszország között az Oszmán Birodalmat illetően?³⁹ Milyen formában hatott az 1844-es „megállapodás” az éppen aktuális orosz-török konfliktus kialakulására? Hihette-e azt az orosz diplomácia, hogy az oszmán Porta elleni háború alatt/után számíthat London támogatására? Lord Aberdeennek pedig mi a személyes felelőssége ez ügyben? Mindezen

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

³⁷ DISRAELI 1997, 330.

³⁸ No. 2644. Disraeli to Lord Carrington. Grosvenor Gate, 27th March, 1854. In: Uo. 329-330.

³⁹ No. 2642. Disraeli to Lord Carrington. Grosvenor Gate, 23rd March, 1854. In: Uo. 327. A publikált anyagok között voltak Sir Hamilton Seymour bizalmas jelentései is. Lásd: STOCK-MAR 1872, 113.; THE SPECTATOR, 25th March, 154. 332-336.

kérdések részletes vizsgálata egy külön tanulmány témáját képezhetné. Jelen esetben csak rá szerettünk volna mutatni arra, hogy I. Miklós angliai útja mely kapcsolódási pontokon érintkezik a krími háború kérdéskörével.

A keleti kérdés vonatkozásában a cár átmeneti sikereket ért el. A Nagy-Britannia és Oroszország közötti elvi összhang létrehozása a London és Szentpétervár közötti szövetség felé vezető út első szakasza volt. Az elért eredmények idővel azonban látszateredményekké váltak, mivel a tárgyaló felek más módon értelmezték és más jelentőséget tulajdonítottak az 1844 júniusában zajló konzultációknak.⁴⁰ I. Miklós cár angliai útjának politikai hozadéka összességében abban állt, hogy realizálta egy jövőbeli angol-orosz (és osztrák) együttműködés feltételeit, még akkor is, ha a következő évek távlatában és diplomáciai csatározásai közepette annak gyakorlati megvalósulására már nem kínálkozott lehetőség.

Bibliográfia

Források

ABERDEEN - LIEVEN 1938 = The Correspondence of Lord Aberdeen and Princess Lieven, 1832-1854. Vol. I. (Ed.) Parry, E. Jones. London, Offices of the Royal Historical Societies, 1938.

THE SPECTATOR 1854 = The Spectator - Supplement, 25 March 1854.

DISRAELI 1997 = Benjamin Disraeli Letters, 1852-1856. Vol. VI. (1852-1856). (Eds.) Wiebe, M. G. - Millar, M. S. - Robson, A. P. Toronto - London, University of Toronto Press, 1997.

QUEEN VICTORIA 1911 = The Letters of Queen Victoria. A Selection From Her Majesty's Correspondence between the Years 1837-1861. Vol. II. (1844-1853). (Ed.) Benson, A. Ch. London, John Murray, Albemarle Street, 1911.

STOCKMAR 1872 = Memoirs of Baron Stokmar. Vol. II. (Ed.) Müller, F. Max. London, Longman, Green and Co., 1872.

Szakirodalom

DJUVARA 1914 = Djuvara, T. G., Cent projets de partage de la Turquie (1281-1913). Paris, Librairie Félix Alcan, 1914.

DRAPER 2018 = Draper, Mario, The Belgian Army and Society from Independence to the Great War. Cham (Switzerland), Palgrave Macmillan, 2018.

HELLER 2000 = Heller, Mihail, Az Orosz Birodalom története. I. kötet. Budapest, Osiris Kiadó, 2000.

⁴⁰ HELLER 2000, 485-486.

INGLE 1976 = Ingle, Harlod N., Nesselrode and the Russian Rapprochement with Britain, 1836-1844. Berkeley, University of California Press, 1976.

ИВПР 1995 = История внешней политики России. Первая половина XIX века. От войн России против Наполеона до Парижского мира 1856 г. (Отв. Ред.) Орлик, О. В. Москва, Международные отношения, 1995.

MARRIOTT 1944 = Marriott, J. A. R., Anglo-Russian Relations 1689-1943. London, Methuen and Co. Ltd. 1944.

МАРТЕНС 1898 = Мартенс, Ф. Ф., Собрание Трактатов и Конвенций, заключенных Россией с иностранными державами. Т. 12. Трактаты с Англией. 1832-1895. Санкт-Петербург, А. Бенке, 1898.

PURYEAR 1931 = Puryear, Vernon John, England, Russia and the Straits Question. Berkely, University of California Press, 1931.

SCHROEDER 1994 = Schroeder, Paul, Transformation of European Politics 1763-1848. Oxford, Clarendon Press, 1994.

ТАТИЩЕВ 1889 = Татищев, С., Император Николай и иностранные дворы. Санкт-Петербург, Тип. И. Н. Скороходова, 1889.